

ТАСНИФИ ОМИЛҲОИ МУАССИР ДАР ТАҲИЯ ВА ТАТБИҚИ СИЁСАТИ САНОАТИИ МИНТАҚА

Истамова С.А. – сармуаллимаи МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи
академик Бобочон Ғафуров»

Калимаҳои калидӣ: сиёсати иқтисодӣ, сиёсати иқтисодии минтақавӣ, сиёсати саноатӣ, минтақа, концепсияи сиёсати саноатӣ.

Сиёсати минтақавии саноатӣ ҳамчун унсури табиии сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат амал мекунад. Сиёсати саноатӣ низоми муносибатҳои муқарраршуда байни намоёндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва маҳаллӣ, субъектҳои хоҷагидорӣ, сохторҳои илмӣ ва институтҳои шахрвандӣ мебошад. Бо мақсади таъсир расонидан ба фаъолияти сохтори соҳавии саноат тавассути муайяннамоӣ ва амалӣ намудани ҳадафҳо, вазифаҳо, афзалиятҳо, воситаҳо, усулҳо ва барномаҳои мувофиқашуда ва пешакӣ таҳияшуда ба роҳ монда мешавад. Дар ин замина бо назардошти эҳтиёҷоти ҷамъиятӣ ва давлатӣ, мушкилоти иҷтимоӣ иқтисодӣ, эҳтиёҷоти технологӣ ва дар маҷмӯъ манфиатҳои иқтисодии миллии муайян карда мешавад.

Сиёсати минтақавии саноатӣ аз нигоҳи мо маҷмӯи чорабиниҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, молиявӣ-иқтисодӣ, методологӣ ва ташкилист, ки ҷиҳати татбиқи пурраи иқтисодии саноатии минтақа, таъмини истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир дар дохили минтақа нигаронида шудааст.

Дар марҳилаи нави пешрафтҳои иқтисодии кишвар, ба хусус, дар даврони рушди истиқлолияти давлатӣ таваҷҷӯҳи бештар ба омӯзиш ва татбиқи назарияҳои илмӣ дар самти пешбурди сиёсати саноатии давлат зоҳир карда шуд, ки зарурати истифодаи коркардҳои муосир, корбасти қолабҳои ташкилию методиро ба миён гузошт. Ин раванд доираи фаъолияти амалиро васеъ намуда, дар баррасӣ ва ҳалли мушкилоти соҳа заминаи мусоид фароҳам овард. Дар такмили идоракунии маҷмӯгии истеҳсолии кишвар тадбирҳои мушаххас андешида шуд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Миллӣ (аз 10 августи соли 2020) қайд намуданд, ки: "...Мо саноатикунони босуръатро ҳамчун ҳадафи чоруми стратегияи кишвар қабул кардем, зеро рушди саноат барои таъмин намудани устувории иқтисодӣ, ташкили ҷойҳои нави корӣ, баланд бардоштани иқтисодии содиротии мамлакат ва рақобатнокӣ он замина мегузорад.

Дар натиҷа ба роҳ мондани тадбирҳои мушаххас дар 7 соли охир ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ қариб 3 баробар (аз 10 миллиард сомонӣ ба 27,5 миллиард сомонӣ) ва ҳиссаи соҳа дар маҷмӯи маҳсулоти дохилии кишвар 5,1 банди фоизӣ (аз 12,6 ба 17,7 фоиз) зиёд гардидааст.

Мулоҳизоти арзишманди Пешвои миллат аз баррасии амиқ ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавсуф бармеояд, ки таъкид доштанд: "... нишондиҳандаҳои соҳа ҷиҳати иҷрои босифати барномаҳои қабулгардида ҳанӯз нокифоя буда, фаъолияти касбӣ дар самти баланд бардоштани рақобати маҳсулоти истеҳсоли ватанӣ, татбиқи сиёсати мусоидат ба содирот ва воридотивазкунӣ қонеъкунанда нестанд".¹

Аз андешаҳои илмӣ ва таъкидоти Президенти кишвар бармеояд, ки дар муайян намудани самтҳои асосӣ ва дурнамои рушди сиёсати саноатии минтақа, умумияти омилҳои ба ташаккули он таъсирбахшро ба таври кулӣ омӯختан зарур аст. Мувофиқи мундариҷа ва ҳадафҳои сиёсати саноатии минтақа, модели зерини таҳия ва татбиқро метавон пешниҳод намуд (расми 1.).

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ аз 26.12.2019, шаҳри Душанбе. <http://president.tj>.

Расми 1. - Модели ташаккул ва татбиқи сиёсати саноатии минтақавӣ.

Бо назардошти нишондиҳандаҳои таҳқиқӣ, омилҳои муассирро дар ташаккули сиёсати минтақавии саноатӣ чунин гурӯҳбандӣ намудан мумкин аст:

1. Омилҳои муҳити беруна:

- тамоюлҳои асосии рушди иқтисоди ҷаҳонӣ;
- вазъи иҷтимоӣ сиёсии кишвар ва ҷаҳон;
- тавсифи умумии ҳолати иқтисодиёти миллӣ;
- тамоюлҳои асосӣ, самтҳо, хусусиятҳо, мундариҷаи сиёсати саноатии давлатӣ.

2. Омилҳои дохилии рушди минтақа:

- тавсифи ҳудудии минтақа;
- иқтидори захиравӣ табиӣ минтақа;
- иқтидори истеҳсолии минтақа (мавҷудияти корхонаҳои саноатӣ ва махсусгардониҳои онҳо);
  - таъминоти инфрасохтори фаъолияти пурраи саноати минтақа;
  - иқтидори истеъмолии минтақа ҳамчун маҷмӯи афзалиятҳо, хоҳишҳо ва имконияти истеъмолкунандагон;
  - захираҳои кадрӣ минтақа (шумора ва таркиби қувваи корӣ, хусусиятҳо ва динамикаи бозори меҳнат);
  - нерӯи илмӣ ва таълимии минтақа (шумора ва равиӣ муассисаҳои таълимӣ, мувофиқат ба самтҳои асосии соҳаи саноати минтақа, мавҷудияти заминаи моддӣи техникаи зарурӣ ба роӣ тайёр кардани мутахассисон ва гузаронидани тадқиқоти илмӣ дар самти таъиншуда);
  - ҳолияти сармоягузори минтақа;
  - иқтидори инноватсионии минтақа, муайянкунандаи сатҳ ва имкониятҳои рушди илмӣ - техникаи он;
  - тавсифи институтсионалии рушди минтақа - ҳамчун шумора ва хусусиятҳо, кифоягии институтҳои танзим ва рушди саноати дар минтақа фаъолиятбаранда;
  - иқтидори молиявии минтақа - ҳамчун имкониятҳои молиявии буҷаи минтақа, маблағҳо ва захираҳои, ки ба рушди саноат равона карда мешаванд [4, с. 64].

Бо назардошти таъсири омилҳои мазкур, самтҳои асосии сиёсати саноатии минтақа муайян карда мешавад. Аз ҷумла:

- вазъи кунунии саноат, мушкилоти асосӣ ва самтҳои дурнамои рушди он;
- иқтидори мавҷуда;
- ҳадаф ва вазифаҳои сиёсати саноатӣ;
- ҷорабиниҳои асосӣ;
- мақомотҳои масъул оид ба татбиқи сиёсати саноатии минтақа;
- манбаҳои маблағгузорӣ [5, с. 328].

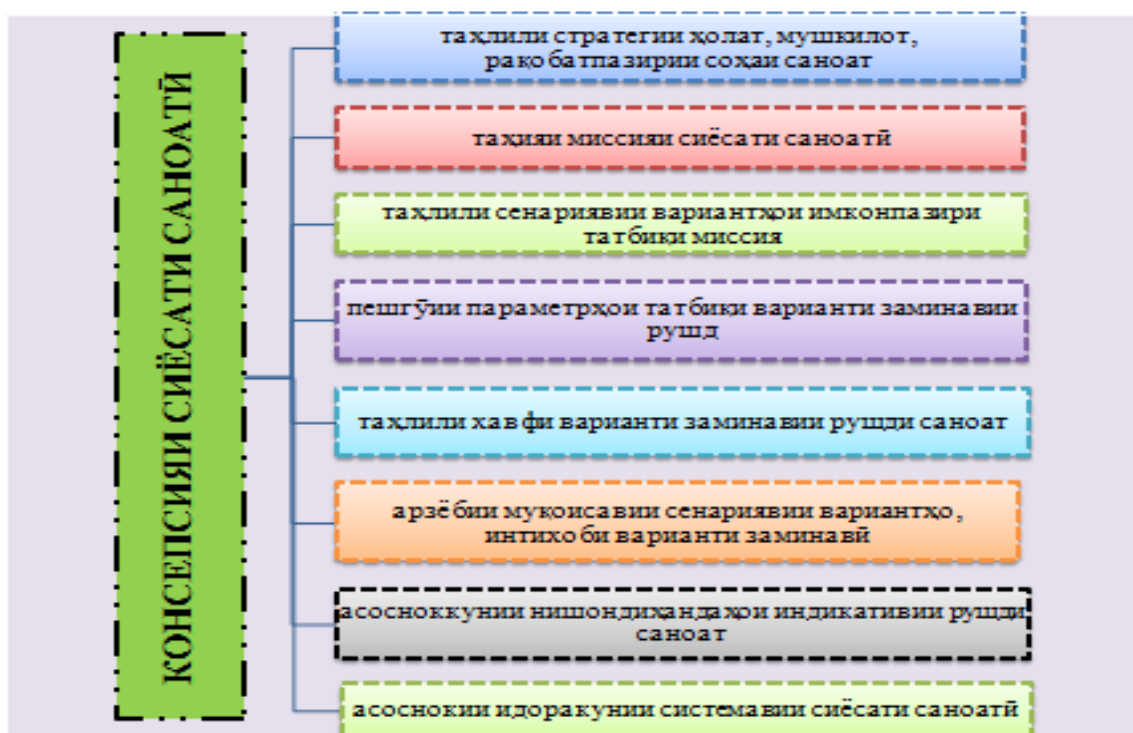
Ҳамин тавр концепсияи ташаккули сиёсати саноатии минтақа яке аз унсурҳои асосӣ мебошад, ки маҷмӯи самтҳои асосӣ, ҳадафҳо ва ғояҳои сиёсати саноатро муайян менамояд.

Пешакӣ муқаррар нашудан, дар ҷараёни амали сиёсати саноатӣ ташаккул ёфтани яке аз муҳимтарин хусусиятҳои концепсияи сиёсати саноатӣ мебошад. Ҳамчунин, ҳангоми ташаккули сиёсати саноатӣ ва истифодаи натиҷаҳои таҳқиқоти стратегии дахлдор ҳам таҳлили пешакӣ ва ҳам муайян кардани параметрҳои умумии муҳити беруниро дар бар мегирад.

Комплекси таҳқиқи равандҳои асосии дар сиёсати минтақа, иқтисодиёт, соҳаи иҷтимоӣ ва саноат баамалояндаро таҳлили стратегӣ дар бар мегирад. Гузаронидани таҳлили стратегӣ дар муайян намудани муаммоҳои асосӣ ва дурнамои рушди минтақавӣ бо назардошти ҳолати кунунӣ ва самтҳои потенциалии рушди дарозмуддат муҳим мебошад. Аз ин рӯ, рушди саноатӣ барои дарёфти соҳаҳои бунёдшаванда ва хусусиятҳои рушди онҳо, тавсифи бозорҳои дохилӣ ва хориҷӣ, дар маҷмӯъ дурнамои афзоиши ҷолибият ва рақобатпазирии минтақа мусоидат хоҳад кард.

Рисолати сиёсати саноатии минтақа дар асоси таҳлили стратегӣ амалӣ карда мешавад. Ҳамчунин, фароҳам овардани шароит барои рушди хеле самараноки иқтисоди минтақавӣ дар асоси истифодаи иқтидори саноатии минтақа ва баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулоти саноатӣ аз таҳлили стратегӣ вобаста мебошад.

Баҳодиҳии сифатӣ ва бартарии таҳлили стратегӣ, ташаккули самтҳои асосии сиёсати саноатии минтақа, имкони ташаккули «имич» -и муайяни вазъи ояндаи саноати минтақа ва роҳҳои расидан ба ин имич мутобик ба имкониятҳои потенциалии саноати минтақа мебошад. Дар асоси таҳлили стратегӣ, асоси илмӣ ва фактологӣ сиёсати саноатии минтақа ташаккул меёбад (расми 2.).

Расми 2. - Ташаккули концепсияи сиёсати саноатии минтақа.

Муҳимтарин унсурҳои ташаккули вазифа ва муайян кардани вариантҳои алтернативии самтҳои саноат гузаронидани таҳлили стратегӣ сценаривӣ мебошад. Аммо, таҳлил нишон медиҳад, ки бо сабабҳои мавҷуда яъне, набудани механизмҳои исбот ва алгоритмҳои муқаррар дар таҷрибаи минтақавӣ ба ин гуна навъи таҳлил диққати зарурӣ дода намешавад. Дар аксари маврид чунин таҳлил хусусияти расмӣ дорад, алгоритмҳо ва намунаҳои баргузори он ҳанӯз мавҷуд нестанд. Ҳол он ки мазмун ва самти асосии таҳлили сценаривӣ тарҳрезии вариантҳои имконпазири рушди вазъият дар оянда мебошад. Дар робита ба ин фаҳмиш истилоҳи калидӣ "тарҳрезӣ" мебошад.

Яъне, муайян кардани вариантҳои алтернативии рушди вазъият дар оянда пешгӯии параметрӣ мебошад. Вобаста аз омилҳои, ки дар вақти муайян ба рушди саноатии минтақа таъсири бештар мерасонанд, вариантҳои сценариявӣ метавонанд куллан фарқ кунанд. Барои муқоисаи имконият, потенциал, дурнамои онҳо, зарур аст, ки ҷиҳати арзёбии ҳамаи вариантҳо ва муқоисаи онҳо байни ҳам як системаи яхелаи нишондиҳандаҳо истифода бурда шавад [2, с. 62].

Дар асоси натиҷаҳои таҳлили сценариявӣ ва таҳлили сценарияҳои босамари пешниҳодшуда варианти асосӣ муайян карда мешавад, ки асоси ташаккули стратегияи рушди минтақавии саноат мегардад, зеро вай чунин вариантест, ки татбиқи он аз нуқтаи назари вазъи кунунии саноат ва иқтисодӣ минтақа дар маҷмӯъ, аз ҷумла иқтидор, таъминот бо ашёи хом, захираҳои кадрӣ ва молиявӣ, ҳолати инфрасохтор, бозорҳои дохилӣ ва хориҷӣ, ҳолат ва сохтори идоракунии нисбатан муносиб ва мувофиқтар мебошад.

Мафҳуми интиҳоби сценарияи заминавӣ тавассути арзёбии муфассали эҳтимолияти пешгӯӣ аз рӯи ҳар як сценария, арзёбии дурнамои эҳтимолии рушди вазъ ва интиҳоби варианти беҳавф муайян карда мешавад. Ҳамзамон эҳтимолияти ба даст овардани ҳадафҳои гузошташуда ва масъалаҳои таҳияшударо таъмин менамояд. Чунончи, истифодаи иқтидори саноатӣ барои рушди саноат ва баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулоти саноатӣ ва ҳам минтақаро дар умум имконият медиҳад, аз ин рӯ, оптималӣ гардонидани ҳолати молиявӣ ва шароити иқтисодӣ, беҳтар намудани сифати зиндагонии аҳолиро мефаҳмонад.

Пешгӯии сценарияи заминавӣ, дар навбати худ, ҳисоб кардани параметрҳои асосӣ, нишондиҳандаҳои иқтисодӣ ва самаранокии татбиқи он бо истифода намудани моделҳо ва фарзияҳои гуногуни ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад. Дар робита ба ин, гузаронидани баҳодихӣ дар асоси гузоштани алоқа байни рушди саноат ва нишондиҳандаҳои иқтисодӣ дар назардошта шудааст:

- динамикаи маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ;
- динамикаи ҳаҷми маҳсулоти саноатии истеҳсолшаванда;
- динамикаи индексҳои саноатӣ;
- шумораи кормандоне, ки дар корхонаҳои саноатии минтақавӣ кор мекунанд;
- сатҳ ва сифати зиндагии аҳоли;
- динамикаи нишондиҳандаҳои буҷети минтақавӣ [3, с. 146].

Бо вучуди он, ки асосҳои ташаккули сиёсати саноатии минтақавӣ ҳамчун ҳадафи асосии сиёсати саноатӣ, азнавсозии иқтисодӣ ва меъёрҳои самаранокии онро дар бар мегирад, ҳамчун динамикаи нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодӣ низ баромад мекунад.

Аз таҳлилу баррасии мавзӯи мазкур бармеояд, ки ҳисоби рушди сценарияи заминавӣ дар марҳилаи охири бӯ таносуби самарани пешбинишудаи иҷтимоию иқтисодӣ ба анҷом мерасад. Бо ин назардошт оид ба самарани иҷтимоию иқтисодии сиёсати саноатии таҳия мешуда натиҷагирӣ карда мешавад.

Қоркарди таркиб ва сохтори низоми идоракунии сиёсати саноатӣ дар худ тавсифи элементҳои иловагии идоракунии қаламрав, инчунин системаи ченакҳо ва параметрҳои ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад, ки дар раванди таъмин ва татбиқи муқарраршудаи сиёсати саноатии минтақавӣ истифода мешаванд.

Муайян кардани самтҳои асосии татбиқи сиёсати саноатии минтақавӣ ва номгӯи маҳдудиятҳо, ки мувофиқи хусусиятҳои муҳити берунӣ ба он зам карда шудаанд, муҳим мебошад (расми 3.).

Аз баррасии масъали мазкур бармеояд, ки дар асоси натиҷаҳои сценарияи таҳияшудаи сиёсати саноатӣ, низоми тадбирҳо оид ба расонидани кӯмаки давлатӣ ва дастгирӣ ба субъектҳои хоҷагидорӣ саноат сохта мешавад. Дар раванди татбиқ консепсияи таҳияшударо мутобиқи натиҷаҳои мобайнӣ ва нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии чашмдошти рушди саноат, инчунин аз рӯи омилҳои таъсиррасоне, ки аввал сарфи назар шуда, балки баъдан зоҳир шуданд, танзим кардан мумкин аст.

Расми 3. – Муқаррароти самтҳои таъминот ва маҳдудиятҳо барои татбиқи сиёсати саноатии минтақавӣ.

АДАБИЁТ

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Оли аз 26.12.2019 13:02, шаҳри Душанбе. <http://president.tj>.
2. Дохолян С. В. Новые подходы к формированию отраслевой структуры промышленности региона // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2012. – № 3. – С. 56-63.
3. Калинин А. Построение сбалансированной промышленной политики. Вопросы структурирования целей, задач, инструментов // Вопросы экономики. – 2012. – №4. – С. 132–146.
4. Мкртычан З.В. Региональная промышленная политика в системе мер государственного регулирования экономики // Инновационное развитие экономики региона: проблемы и решения. Сборник научных трудов участников региональной заочной научно-практической конференции. – 2013. – №1. – С. 63-69 .
5. Морозова Л.Д. Промышленная политика России на современном этапе // Молодой ученый. – 2016. - №8. – С. 324 – 328.

АННОТАЦИЯ

ТАСНИФИ ОМИЛҲОИ МУАССИР

ДАР ТАҲИЯ ВА ТАТБИҚИ СИЁСАТИ САНОАТИИ МИНТАҚА

Дар мақола самтҳои асосӣ ва дурнамои рушди сиёсати саноатии минтақа ва омилҳои таъсиррасон ба ташаккули он мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар раванди таҳқиқот мутобиқи мундариҷа ва ҳадафҳои сиёсати саноатии минтақа модели таҳия ва татбиқ пешниҳод карда шудааст

АННОТАЦИЯ

КЛАССИФИКАЦИЯ ВЛИЯЮЩИХ ФАКТОРОВ ПРИ РАЗРАБОТКЕ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕГИОНА

В статье рассматриваются основные направления и перспективы развития промышленной политики региона, обобщены факторы, оказывающие влияние на ее формирование. В соответствии с содержанием и задачами промышленной политики региона, в процессе исследования была сформирована модель ее разработки и реализации.

Ключевые слова: экономическая политика, региональная экономическая политика, промышленная политика, регион, концепция промышленной политики.

CLASSIFICATION OF INFLUENCING FACTORS IN THE DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF THE INDUSTRIAL POLICY OF THE REGION

The article examines the main directions and prospects for the development of the industrial policy of the region, summarizes the factors that influence its formation. In accordance with the content and objectives of the region's industrial policy, the model for its development and implementation was formed in the process of research.

Key words: *economic policy, regional economic policy, industrial policy, region, industrial policy concept.*